

Erdőrendezési—közgazdasági—munkaszervezési szekció

ERDEINK FŐBB JELLEMZŐINEK VÁLTOZÁSAI AZ ELMÚLT 30 ÉVBEN*

Dr. SALI EMIL

a mezőgazdasági tudományok doktora, főosztályvezető
MÉM Erdészeti és Faipari Hivatal, Budapest

A felszabadulás óta erdeink — közismerten — jelentősen megváltoztak. Ezeket a változásokat tükrözik azok az adatok, amelyek a mai erdőkről rendelkezésünkre állnak — összehasonlítva azokkal a jellemzőkkel — amelyeket a összevetés alapjául szolgáló időpontra konkrétan ismerünk vagy — később elvégzett számítások alapján — kellő biztonsággal feltételezhetünk.

Az időszaki összehasonlítást szükségesnek kell ítélnünk: a változások jelentős része tudatos erdőgazdálkodáspolitikai célok megvalósításaként következett be, de tapasztalunk olyan változásokat is, amelyekre eredetileg nem, vagy nem ilyen mértékben számítottunk. Ahhoz tehát, hogy erdőgazdálkodáspolitikánk a jövőben még konkrétabb s főként céltudatosabb legyen, számba kell vennünk a tett intézkedéseket és — minél pontosabban — ezeknek az intézkedéseknek a számszerű következményeit. Ez a mód hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy ne csak a célokat szabhassuk meg megbízhatóan, hanem a célok eléréséhez szükséges összes eszközt is idejében és a szükséges gondossággal megismerjük.

Ezzel a rövid ismertetővel szándékunk az, hogy a rendelkezésünkre álló időben ismertessük az erdők területében, faállományaiiban és az erdőkben elvégzendő feladatokban bekövetkezett legfontosabb változásokat és ezek ismeretében következtessünk — ha nem is teljes körben — a jövő leglényegesebb feladataira.

Az erdők területének alakulása

Az ország 9,3 millió hektárnyi területéből — az ismert adatok szerint — 1946-ban 1 millió 125 ezer hektár; 1950-ben, tehát 30 évvel ezelőtt, 1 millió 166 ezer hektár erdőművelési ágú terület volt. Az erdőszültség — százalékban kifejezve — 12,1, ill. 12,5 volt. 1979-ben — a Központi Statisztikai Hivatal közlése szerint — az erdőterület elérte az 1 millió 594 ezer hektárt, amely az ország területe 17%-ának felel meg. (Célszerű megemlítenünk, hogy az 1946-tól

* Az Erdészeti és Faipari Tudományos Ülésen 1980. február 28-án elhangzott előadás.

1950-ig terjedő négy év alatt korántsem telepítettünk 40 ezer hektárt meghaladó új erdőt, s így a mutatkozó többlet alapvetően a földnyilvántartások helyesbítésének, nem pedig új erdők telepítésének a következménye.) Ismeretes, hogy az új erdőtelepítéseket — főként két körülmény figyelembevételével — tovább folytatjuk a jövőben is. Az erdőtelepítések ütemének egyik feltétele az, hogy mekkorák a rendelkezésünkre álló eszközök, a másik pedig: milyen gyors a mezőgazdaság fejlődése: mekkora és milyen területeket tud a maga részéről szabaddá tenni és erdőtelepítésre átengedni.

Az erdők területe nemcsak azokban az országrészekben növekszik, amelyekben az erdő aránya a legkisebb: igen jelentős erdőtelepítési feladatunk adódik az erősen erdősült megyékben is. A Dunántúl erdősültsége — kerek számokban — 1950-ben 17%, 1979-ben 21% volt, az Alföldé 1950-ben nem egészen 6%, 1979-ben több mint 10%, Észak-Magyarorszáé 1950-ben 23%, 1979-ben már 27% felett.

Külön célszerűn kitérnük arra, hogy egyre nagyobb az erdőterületarányok eltolódása az erdőgazdálkodó szektorok, szervezett csoportok között. Nyilvánvaló, hogy 30 évvel ezelőtt még nem volt termelőszövetkezeti erdő; a legutóbbi 20 évben pedig — meglevő erdőterületükön felül — a mezőgazdasági nagyüzemek, elsősorban a termelőszövetkezetek telepítik a legtöbb erdőt. Kiváltképp az arányok változásának az érzékeltetése céljából említjük: 1970-ben 23%, 1979-ben 27% volt az összesből a termelőszövetkezeti erdők aránya. Ez az irányzat a leghatározottabban folytatódik. Ennek azonban legyen a következménye, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek erdeit, növekvő fakitermelésüket egyre intenzívebben bekapcsoljuk a népgazdaság vérkeringésébe, a népgazdaság fával és fatermékekkel való ellátásába.

Utalnunk kell arra is, hogyan alakul elsődleges célok szerint a növekvő erdők területének aránya.

Számos előrejelzés utal arra, hogy két-három évtized múlva az erdőknek mintegy 3/4 része szolgál majd fatermelésre és kb. 1/4 része különleges célokra. — A magunk részéről ilyen jellegű előrejelzést nem kockáztatunk. Ennek oka az, hogy — ha elismerjük a többcélú erdőgazdálkodás lehetőségét és indokoltságát egy-egy erdőrészletben is — akkor a másodlagos célt is tudjuk szolgálni az elsődleges rendeltetés fenntartása mellett.

A faállomány alakulása

A faállományok alakulásában az egyik legfontosabb tényező, amelyet folyamatosan figyelemmel kísérünk, a *fafaj szerint való összetétel* változása. A területarány — a megnövekedett, nagyobb erdőterületen — a nyáraknál 3%-ról 12%-ra, a fenyőknél 4—5%-ról 13—14%-ra nőtt. Az akác területe eléggé stabil, de aránya az erdőterület növekedése miatt visszaesett (megjegyezzük, hogy ez — különösen a méhészek körében — gyakran vezet félreértésre).

Stabilnak tekinthető — a területarány visszaesése ellenére is — a bükk és a gyertyán területe. A nemes tölgyek területe jelentősen nőtt, de az aránya csökkent, csökkent a cseresek területe, méginkább a területaránya. Határozottan kedvező változás tapasztalható a faállományok *eredet* (azaz mag- és sarj-) *szerinti összetételében*. 1950 körül — terület szerint véve — faállományainknak 54—55%-a származott sarjból, s ez mostanra kb. 40—42%-ra csökkent. Hozzá kell ehhez tennünk azt, hogy ebben sokat segített a nagymértékű erdőtelepítés (mert ez kizárólag mageredetű faállományokat eredményezhetett), valamint az, hogy a nevelővágásokat az eredet szerint elegyes faállományokban — szinte kivétel nélkül — a mageredetű fák javára végeztük.

Említésre érdemes módon alakulnak a *vágásérettségi viszonyok*. Az első 10 éves vágásérettségi csoport területe kiugróan magas: ennek oka azonban az, hogy a ki nem termelt, de vágásérett faállományok ebben a csoportban halmozódnak fel. Jelentősen kisebb a 10—30 éven belüli két vágásérettségi csoportba tartozó faállományok területe. Nyilvánvaló azonban, hogy a mintegy tartalékként lábon hagyott vágásérett faállományok sem egy 5 éves népgazdasági, sem egy 10 éves erdőgazdasági üzemtervi időszakon belül nem termelhetők ki. Ezért ezek a faállományok — ha nem is túlzott mértékben —, de tartósan növelik a kitermelhető famennyiség véghasználati részét. Ezzel a lehetőséggel pedig mihamarabb élnünk kell egyrészt a kitermeléshez, másrészt a hasznosításhoz (feldolgozáshoz) szükséges eszközök, ill. feltételek megteremtésével.

Faállományaink *átlagos kora* egyre inkább megfelel az arányosság követelményeinek. Ebben is főként két körülmény játszik közre:

- a kezdeti időszakhoz képest jelentősen csökkent az erdőtelepítés mértéke s így egyre inkább csak az arányos, az erdőfelújítási kötelezettség teljesítése eredményez fiatal faállományokat;
- ellentmondásosan ugyan, de a vágásérett és ki nem termelt faállományok szintén növelik a faállományok átlagos korát.

Az átlagos kor ilyen alakulásának egyik következménye az, hogy az élőfakészlet növekedése egyre lassúbb, ill. az erdők növedékét egyre inkább megközelíti a kitermelésre kerülő fa mennyisége.

Erdeink *élőfakészlete* egyébként — a mai adatok szerint eléri a 240 millió m³-t. Ez jóval több, mint 20%-kal nagyobb a mintegy 10 évvel ezelőtti számítotttnál. A különbség oka a számbavételi mód megváltozásában, az új fatermési táblákban keresendő. Alapvetően nem változott a vágásérett, azaz a fatömeg-táblás módszerekkel számba vett fatömeg. Jóval nagyobb lett azonban — éppen az említett oknál fogva — a fiatal és a közepes korú faállományok fatömege, ill. az élőfakészletnek ezekből adódó hányada.

Itt célszerű említést tennünk arról, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek és más, nem állami erdőgazdasági erdőgazdálkodó szervek erdeinek élőfakészlete, növedéke azért kisebb, mert átlagosan fiatalabbak. Az átlagosan kisebb kor az esetek jelentős részében ezeknek az erdőknek a fajokösszetételéből is adódik:

pl. igen nagy a rövid vágáskorú akácok aránya. Ugyanakkor arra is utalnunk kell, hogy hosszabb időszakra vonatkoztatva ezekből az erdőkből — a terület-egységre vonatkoztatva — kb. ugyanakkora fatömeget lehet kitermelni, mint az állami erdőkből. Mellékesen még azt is megjegyezhetjük, hogy ha a fajokokat és ezek eredetét is figyelembe vesszük, akkor az ipari fakihozatalunk sem gyengébb, mint pl. az erdő- és fafeldolgozó gazdaságoké. Ez a körülmény ismét arra utal, hogy elsőrendű feladatunknak kell tekinteni, hogy ezeket az egyenként kicsi és szétszórt erdőterülettel rendelkező szervezeteket megfelelően, tehát elsősorban az anyagi érdekelttség megteremtésével integráljuk.

A faállományok növedéke

A faállományok növedékének megállapításával kapcsolatosan több körülményre kell utalnunk. Ilyen pl. az, hogy általában — az erdő esetében is — egyszerűbb feladat az adott állapot felderítése, megállapítása, mint a folyamatban levő mozgás, ez esetben a faállomány növedékének számbavétele. Természetesen ennek is megvannak az egzakt módszerei, különösen a már lerakódott, tehát bekövetkezett növedék megállapítására, de a jövő növedékének előrejelzése — az egyre pontosabbnak kívánt hibahatárok között — alig megoldható feladat.

Különösen bonyolult ez nagy területek esetében, amikor már a növedék és a kitermelhető famennyiség korrelációját is keressük. Bonyolult feladat s a gyakorlatban majdnem minden attól függ a növedék megállapításának pontossága tekintetében, mennyire megbízhatók, mennyire pontosak azok az eszközök, amelyek a növedék számbavételéhez rendelkezésre állnak.

A hetvenes évek második felében készült erdőgazdasági üzemtervek adataiból arra lehet következtetni, hogy az ország összes erdejének átlagnövedéke meghaladja a 11 millió, esetleg eléri a 12 millió m^3 -t. Ugyanezen az erdőterületen a folyónövedék határozottan nagyobb 10 millió m^3 -nél, esetleg némileg meghaladja a 11 millió m^3 -t. Itt is szükséges megemlítenünk, hogy a növedéknek ez a mértéke — a különböző ellenőrző számítások szerint — összhangban van az erdők élőfakészletének növekedésével, ha a kitermelt famennyiséget is bevonjuk a számításba.

Célszerű utalnunk arra, hogy a gazdasági erdők és a különleges erdők minősége lényegében azonosnak tekinthető. Erre lehet következtetni abból, hogy az említett időszakban a gazdasági erdők területe az összesnek 82%-át tette ki, s ezek az erdők adták, ill. adják egyaránt a 85%-ot az élőfakészletben, az átlagnövedékben és a folyónövedékben.

Az elvégzendő termelési feladatok is kialakultak. Ezek nagysága — különösen a nevelővágásokban — tükrözi a gazdaságosság követelményeit, azaz: a beavatkozások viszonylag ritkább időközökben történjenek, de egy-egy alkalommal nagyobb fatömeget szedjük ki.

Természetesen elengedhetetlen feltétel az esedékes erdőfelújítások maradéktalan végrehajtása.

Mindent összevetve: az évente kitermelhető fatömeg — a fásításokból végezhető kitermelés nélkül — biztonsággal meghaladja a 7,7 millió bruttó m^3 -t. A kitermelésnek ettől a mértékétől nem vagyunk túlságosan távol, de úgy tűnik, az eddigieknél kritikusabb feltételeket kell megteremtenünk ahhoz, hogy ezt a feladatot teljes egészében végrehajtsuk.

Ez annál inkább fontos, mert a következő időszakban — évtizedeken keresztül — folyamatosan nőnek a termelési és kitermelési feladatok, s az ezredfordulóig ez utóbbiak elérhetik a 10 millió bruttó m^3 -t.

Mindebből pedig az a végső következtetés vonható le, hogy az erdeinkben bekövetkezett változásokat pozitívnak kell ítélnünk.